

मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः। आप्रीसूक्तं (१ इध्मः समिद्धोऽग्निर्वा, २ नराशंसः, ३ इळः, ४ बर्हिः, ५ देवीर्द्वारः, ६ उषासानक्ता, ७ दैव्यौ होतारौ प्रचेतसौ, ८ तिस्रो देव्यः सरस्वतीळाभारत्यः, ९ त्वष्टा, १० वनस्पतयः, ११ स्वाहाकृतयः। त्रिष्टुप्।

जुषस्व नः समिधमग्ने अद्य शोचा बृहद्यजतं धूममृण्वन्।

उप स्पृश दिव्यं सानु स्तूपैः सं रश्मिभिस्ततनः सूर्यस्य ॥ ७.००२.०१

नः- अस्माकम्। समिधम्। अग्ने- पावक सत्क्रतो। जुषस्व- सेवस्व। अद्य- इदानीम्। धूमम्। ऋण्वन्- प्रेरयन्। बृहत्- अत्यन्तम्। शोच- दीप्यस्व। प्रथमं धूमादिमार्ग उच्यते। अनन्तरमर्चिरादिमार्गः। दिव्यं सानु- नभश्चिदाकाशम्। स्तूपैः- स्तूपभूतैः स्वज्वालाभिः। उप स्पृश। सूर्यस्य- सवितुः। आत्मन इत्याध्यात्मिके। रश्मिभिः- किरणैः। चित्किरणैरित्याध्यात्मिके। सं ततनः- सङ्गच्छ ॥१॥

नराशंसस्य महिमानमेषामुप स्तोषाम यजतस्य यज्ञैः।

ये सुक्रतवः शुचयो धियंधाः स्वदन्ति देवा उभयानि हव्या ॥ ७.००२.०२

ये। सुक्रतवः- शोभनप्रज्ञाः। शुचयः- शुद्धाः। धियंधाः- धीधारकाः। देवाः। उभयानि- आधिभौतिकाध्यात्मकानि। हव्या- हव्यानि। स्वदन्ति- आस्वादयन्ति। तेषाम्। एषाम्- एतेषां देवानां मध्ये। यज्ञैः- उपासनैः। यजतस्य- पूज्यस्य। नराशंसस्य- पुण्यश्लोकस्य। महिमानम्- माहात्म्यम्। उप स्तोषाम- उपस्तुमः ॥२॥

ईळैन्यं वो असुरं सुदक्षमन्तर्दूतं रोदसी सत्यवाचम्।

मनुष्वदग्निं मनुना समिद्धं समध्वराय सदमिन्महेम ॥ ७.००२.०३

ईळैन्यम्- स्तुत्यम्। वः- युष्माकम्। असुरम्- प्राणदम्। सुदक्षम्- शोभनसमर्थम्। रोदसी- द्यावापृथिव्योः। अन्तः। दूतम्। सत्यवाचम्। मनुष्वत्- ज्ञानं यथा भवति तथा। मनुना-

मननशीलेन । समिद्धम्- सम्यगुदीपितम् । अग्निम्- पावकं सत्क्रतुम् । अध्वराय- ध्वरविरोधिकर्मणे
सर्वभूतहितकर्मणे । सदमित्- सदैव । सम्- सम्यक् । महेम- पूजयेम ॥३॥

सपर्यवो भरमाणा अभिज्ञ प्र वृज्जते नमसा बर्हिर्ग्नौ ।

आजुह्वाना घृतपृष्ठं पृषदध्वर्यवो हविषा मर्जयध्वम् ॥ ७.००२.०४

सपर्यवः- परिचरणकामाः । अभिज्ञ- अभिगतजानुकम् । भरमाणाः- पादौ भरन्तः । नमसा-
नमस्कारेण । बर्हिः । अग्नौ । प्र वृते- प्रभरन्ति । हविषा आजुह्वानाः- हविः समर्पयन्तः । घृतपृष्ठम्-
दीप्तिमत् । पृषदत्- बिन्दुयुक्तं दर्भासनम् । अध्वर्यवः- उपासकाः । मर्जयध्वम्- शोधयत ॥४॥

स्वाध्या३ वि दुरो देवयन्तोऽशिश्रू रथयुर्देवताता ।

पूर्वी शिशुं न मातरां रिहाणे समग्रवो न समनेष्वञ्जन् ॥ ७.००२.०५

स्वाध्यः- शोभनध्यानाः । देवयन्तः- देवकामाः । रथयुः- लक्ष्यप्रापकरंहणकामा यजमानाः ।
देवताता- यज्ञे । दुरः- यज्ञद्वाराणि । वि- विशेषेण । अशिश्रूः- आश्रिता अभवन् । समनेषु-
यज्ञेषु । पूर्वी- प्राचीने । मातरा- जनन्यौ । शिशुम्- वत्सम् । न- इव । अग्रवः- नद्यः । न-
क्षेत्राणीव । सं अञ्जन्- अध्वर्यवः समञ्जन्ति ॥५॥

उत योषणे दिव्ये मही न उषासानक्ता सुदुधेव धेनुः ।

बर्हिषदा पुरुहूते मघोनी आ यज्ञिये सुविताय श्रयेताम् ॥ ७.००२.०६

उत- अपि च । योषणे- स्त्रियौ । न- इव । दिव्ये- देव्यौ । मही- महत्यौ । उषासानक्ता-
अहोरात्राधिदेवते । दैवमानुषप्रज्ञ इत्याध्यात्मिके । सुदुधेव धेनुः- शोभनदोग्ध्रधेनुभूते । बर्हिषदा-
दर्भासनस्थे चित्तासनस्थे वा । पुरुहूते- बहुभिः साहाय्यायाहूते । मघोनी- सम्पद्युक्ते । यज्ञिये-
पूज्ये । सुविताय- कल्याणाय । आ श्रयेताम् ॥६॥

विप्रा यज्ञेषु मानुषेषु कारू मन्ये वां जातवेदसा यजध्वै ।

ऊर्ध्व नो अध्वरं कृतं हवेषु ता देवेषु वनथो वार्याणि ॥ ७.००२.०७

विप्रा- मेधाविनौ । मानुषेषु यज्ञेषु- मनुष्ययज्ञेषु । कारू- कतरौ । यजध्वै- यष्टुम् । जातवेदसौ-
जातविद्यौ । वाम्- युवाम् । मन्ये । हवेषु- देवाह्वानेषु । नः- अस्माकम् । अध्वरम्- यज्ञम् । ऊर्ध्व-
उन्नतम् । कृतम्- कुरुतम् । ता- तौ युवाम् । देवेषु- देवतासु । वार्याणि- श्रेष्ठानि । वनथः-
सम्भजथः ॥७॥

आ भारती भारतीभिः सजोषा इळा देवैर्मनुष्येभिरग्निः ।

सरस्वती सारस्वतेभिर्वाक्सो देवीर्बर्हिरेदं सदन्तु ॥ ७.००२.०८

भारती- आधारभूता भरणशीला वाक् । भारतीभिः- स्वशक्तिभिः । सजोषा- सहृदया । इळा-
स्थूला वागुच्चारिता । अग्निः- अग्निभूता । अग्निर्वाग्भूत्वा मुखं प्राविशदित्येतरेयं ब्राह्मणम् । देवैः ।
मनुष्येभिः- मनुष्यैः । आ- आगच्छतु । सरस्वती- रसचोदयित्री । वाक्- अन्तर्वाक् सूक्ष्मा ।
सारस्वतेभिः- स्वशक्तिभिः । तिस्रः । देवीः- देव्यः । इदम्- एतत् । बर्हिः- दर्भासनं चित्तासनं वा ।
आ सदन्तु- उपविशन्तु ॥८॥

तन्नस्तुरीपमधं पोषयितु देवं त्वष्टर्वि रराणः स्यस्व ।

यतो वीरः कर्मण्यः सुदक्षो युक्तग्रावा जायते देवकामः ॥ ७.००२.०९

यतः- यस्मात् । वीरः । कर्मण्यः- कर्मशीलः । सुदक्षः- सुसमर्थः । युक्तग्रावा-
सोमाभिषवफलकयुक्तः । रसनिष्पादकसाधनयुक्त इत्याध्यात्मिके । देवकामः । जायते । तद्रेतः ।
तुरीपम्- त्वरितम् । पोषयितु- पोषकम् । देव- द्योतनशील । त्वष्टः- तनूकरणदैवत । रराणः-
रममाणः । वि- विशेषेण । स्यस्व- अवसानं प्रापय ॥९॥

वनस्पतेऽव सृजोप देवानग्निर्हविः शमिता सूदयाति ।

सेदु होता सत्यतरो यजाति यथा देवानां जनिमानि वेद ॥ ७.००२.१०

वनस्पते । देवान्- देवताः । उप सृज । शमिता- शमकरः । अग्निः । हविः-
चरुपुरोडाशध्यानभावनादिहव्यम् । सूदयाति- प्रेरयति । यथा । देवानाम्- द्योतनशक्तीनाम् ।

जनिमानि- जन्मानि । वेद- स्वयं जानाति । तथा । सः- असौ । होता- देवाहाता । सत्यतरः ।
यजाति- समर्पयति पूजयति सङ्गमयति वा ॥१० ॥

आ याह्यग्ने समिधानो अर्वाङ्निन्द्रेण देवैः सरथं तुरेभिः ।

बर्हिर्न आस्तामदितिः सुपुत्रा स्वाहा देवा अमृता मादयन्ताम् ॥ ७.००२.११

तुरेभिः- त्वरितैः । देवैः । इन्द्रेण- ईशनाधिदैवतेन । सरथम्- समानरथे । अग्ने । समिधानः-
सम्यगुद्दीपितः । अर्वाक्- अस्मदभिमुखः । आ याहि- आगच्छ । सुपुत्रा- देवमाता । अदितिः-
अखण्डप्रकृतिः । नः- अस्माकम् । बर्हिः- दर्भासनं चित्तासनं वा । आस्ताम्- आसीदतु । स्वाहा ।
अमृताः- अमराः । देवाः । मादयन्ताम्- तुष्यन्तु तृष्यन्तु वा ॥११ ॥

Dr. Ranganatha